

FENOMÉN KONVERZIE A BOJ ZA ZACHOVANIE NÁBOŽENSKEJ IDENTITY V „KNIHE WARDĀ“

Maroš Nicák

PHÄNOMEN EINER KONVERSION UND KAMPF UM BEWAHRUNG RELIGIÖSER IDENTITÄT IM BUCH WARDĀ: Im Buch Wardā wird eine soziale Beziehung zwischen Christentum und Islam u.a. in emotionaler Hinsicht strikt dualistisch abgebildet. Der abgefallene Diakon ist nach dem Buch Wardā, genauso wie Adam, ursprünglich aus dem **نور** [nuhrā] „Licht“ hinausgegangen und ist direkt in die **ظلمة** [heškā] „Finsternis“ eingetreten. Dank der Verwendung des Wortes **سكوتة** [saklūtā] kann die Konversion Abrahams mit der ursprünglichen Sünde (nicht Erbsünde) Adams verglichen werden, wodurch der Autor eine menschliche Inklination zur Sünde erklärt. Wenn die Konsequenzen der Sünde das ganze christliche Volk betreffen, dann ist weder ein Gebet noch eine Buße Sache des Einzelnen, sondern Sache der Gemeinde oder sogar der ganzen Kirche. Bußdisziplin darf im Zusammenhang der individuellen Buße nicht unterschätzt werden, weil die Kirche des Ostens keine anderen Rechtsmittel hatte, die in der sozialen Gesellschaft unter der Herrschaft der Sassaniden, Abbasiden und der Mongolen beansprucht werden konnten. Die Buße spielte aus der Sicht ostsyrischen Kirchenrechts eine unersetzbare Rolle, weil auch weltliche Dinge als Sünde klassifiziert wurden.

Úvod

Cirkev Východu, dodnes neadekvátne nazývaná Nestoriánska,¹ bola od svojho vzniku prenasledovaná vládnucou mocou, pretože kresťanstvo sa v tomto regióne nikdy nestalo štátnym náboženstvom.² Životná skúsenosť

¹ Vo východosýrskych synodách 5.–6. st. sa Nestóriu ani len nespomína. Učenie Nestória nemalo žiadny výrazný vplyv a význam na oficiálnu náuku Cirkvi Východu. WINKLER, D. W., „Ostsyrisches Christentum, Untersuchungen zu Christologie, Ekklesiologie und zu den ökumenischen Beziehungen der Assyrischen Kirche des Ostens“, in *Studien zur Orientalischen Kirchengeschichte*, Vol. 26, ed. Tamcke, M., Münster: LIT Verlag, 2003, s. 65 a 69, Nestóriu ani len neovládal materský jazyk Cirkvi Východu. Sporný pojem „nestoriánsky“ odmieta aj východosýrsky katolíkos (patriarch) Timotheos I. (8.–9. stor.), mních a kňaz Elijā bar Šinājā (10.–11. stor.) a tiež dogmatik ‘Ab(h)đišō’ bar Bērik(h)ā (13. stor.), pretože ho považujú za zavádzajúci. TAMCKE, M., *Christen in der islamischen Welt*, München: Beck, 2008, s. 89.

² TAMCKE, M., „Bedrängte Existenz, Ein historisch-exemplarischer Streifzug zum irakischen Christentum“, in *Christen des Irak*, Kleine Texte 36, ed. Zimmer-Winkel, R., Berlin: Ap-horisma, 2011, s. 12.

utlačanej východosýrskej identity sa odráža práve v ‘onithā³ o odpadnutom diakonovi, v ktorej je možné nájsť hodnotenie náboženských a sociálnych vzťahov v geografickom regióne severnej Mezopotámie.⁴ „Kniha Wardā“ ܩܘܪܕܐ ܪܘܒܐ [ktābā d-wardā], alebo „Kniha ruže“, čerpá zo spirituálnej, teologickej tradície a z historickej skúsenosti Cirkvi Východu,⁵ ku ktorej patria témy z obdobia Sasánovskej ríše (3.–7. stor.), Abbásovského kalifátu (8.–13. stor.) a Ílchanátu, ktorý založil mongolský chán Hülegü.⁶ Celkové obsahové bohatstvo Knihy ruže je zveladené autorovou interpretáciou starozmluvných a novozmluvných obrazov v historickom kontexte 13. stor., pričom scény apokryfnej literatúry v nej nachádzajú svoj vrchol pre ich poetické dovŕšenie. Obsah liturgickej Knihy ruže treba považovať za súčasť schváleného oficiálneho teologického učenia, ktoré je spracované poetickou formou.⁷ Aj z tohto dôvodu je autor Knihy ruže nazvaný „majstrom rekonštrukcie biblických textov.“⁸ K jazyku a štýlu patria aj početné metafory a rozmanitá liturgická symbolika, ktoré objasňujú spôsob myslenia východosýrskeho veriacich a poukazujú aj na charakteristické črty kresťanskej spirituality na pozadí existenciálnej obavy, ktorá zaznieva v ‘onithā o odpadnutom diakonovi.

³ ‘onithā sa dodnes používa počas dennej liturgie a slávenia eucharistie v Cirkvi Východu. Giwargīs Wardā a Khamīs bar Qardāhē (13. stor.) sú najznámejšími predstaviteľmi tohto poetického žánru. Kniha ruže obsahuje zhruba 150 ‘onyathā (pl. odvodený od sg. ‘onithā). MENOZZI, A., „‘Onithā“, in *The Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*, ed. Brock et al., Piscataway: Gorgias Press, 2011, s. 318.

⁴ Nie sú jej cudzie ani násilné obrazy pri opise vpádu Mongolov, následkoch hladu, sucha a moru, ako i dobytie Jeruzalema a pozitívny postoj ku križiackym výpravám. Podľa Nöldeke boli sympatie voči Rímu posilnené antipatiou k Byzancii. NÖLDEKE, T., „Zwei syrische Lieder auf die Einnahme Jerusalems durch Saladin“, in *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Vol. 27, ed. Krehl, L., Wiesbaden: Kommissionsverlag F. Steiner, 1968, s. 494, Teule ale nevylučuje ani možné byzantské vplyvy v 13. stor. TEULE, H., „The Syriac Renaissance“, in *The Syriac Renaissance*, Eastern Christian Studies 9, ed. Teule, H. et al., Leuven, Paris: Peeters Publishers, 2010, s. 3. Počas pontifikátu Inocenta IV. v roku 1246 prišlo k prvým oficiálnym diplomatickým kontaktom medzi Rímom a Cirkvou Východu. BAUM, W. – WINKLER, D. W., *Die Apostolische Kirche des Ostens*, Klagenfurt: Kitab, 2000, s. 82.

⁵ TAMCKE, M., „Bemerkungen zu Giwargis Wardas ‘Onita über die Katholikai des Ostens“, in *Syriaca II.*, Vol. 33. Beiträge zum 3. Deutschen Syrologen-Symposium in Vierzehnhelligen 2002, ed. Tamcke, M., Münster: LIT Verlag, 2004, s. 212.

⁶ BAUM – WINKLER, *Die Apostolische Kirche des Ostens*, s. 77–78.

⁷ SELB, W., *Orientalisches Kirchenrecht*. Die Geschichte des Kirchenrechts der Nestorianer von den Anfängen bis zur Mongolenzeit, Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1981, s. 195.

⁸ TAMCKE, M., „How Giwargis Warda Retells Biblical Text Some Remarks“, in *Rewritten Bible Reconsidered*, Proceedings of the Conference in Karkku, Finland, August 24–26 2006, Studies in Rewritten Bible 1, ed. Laato, A. et al., Turku: Eisenbrauns, 2008, s. 268.

Skazenosť ľudskej prirodzenosti vo východosýrskej teológii

Badger tvrdí, že východosýrsky rítus sa zmieňuje o skazenosti ľudskej prirodzenosti a zdôrazňuje univerzálnosť hriechu tých, ktorí sa narodili z Adama.⁹ Vo východosýrskej liturgii je veriaci ľud označený aj ako „Adamova rasa“.¹⁰ Kniha ruže hovorí o ܕܘܠܗܘܬܐ ܕܘܕܡܐ [yaludē d-ādām] „kojencoch Adama“.¹¹ Adamov hriech je chorobou, ktorá privádza človeka k plaču, ľútosti. Hriech prináša znečistenie, spôsobuje fyzické a duchovné oslabenie, choroby a sklúčenosť, pre ktoré je človek náchylný ku zlu. Aj z tohto dôvodu je Boh označovaný ako liečiteľ, od ktorého veriaci potrebujú silu, aby mohli zachovávať jeho prikázania, pretože človek svoju slabosť sám nevie prekonať.¹² Ako lekári duší sú podobne označovaní aj kňazi.¹³

Osobný hriech v podobe odpadnutia od viery sa podľa Knihy ruže nestáva osobným hriechom východosýrskeho cirkevného spoločenstva, ale následky hriechu diakona jednoznačne oslabujú spirituálny a liturgický život ostatných veriacich.¹⁴ Kniha ruže v 'onithā o pokání zdôrazňuje myšlienku zo Ž 51,7, že človek je počatý v hriechu a narodený v nepravosti.¹⁵ Z toho autor odvodzuje nielen nehodnosť pred Bohom, ale aj neschopnosť človeka konať pokánie.¹⁶ Adamov hriech a odpadnutie od viery sú prirovnávané nie-

⁹ BADGER, G. P., *Nestorians and their rituals*, Vol. 2, London: J. Masters, 1852, s. 114.

¹⁰ Všetci potomkovia Adama majú „peccatum originale“, ktorý inak Akvinský nazýva aj ako „peccatum naturale“. DAL SASSO, G.–COGGI, R., *Compendio della Somma Teologica*, Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 1989, s. 159, II Q 81. Ku „Adamovej rase“ pozri MACLEAN, A. J., *East Syrian Daily Offices*, Piscataway: Gorgias Press, 2003, s. 239.

¹¹ ܕܘܠܗܘܬܐ [yaludē] nepresne prekladá Folkmann ako „deti“, jedná sa však o „kojencov“. SMITH, J. P., *A Compendious Syriac Dictionary*, Eugene: Oxford University Press, 1999, s. 192. Okrem toho, pri prepise sýrskeho textu Folkmann omylom zamieňa ܕܘܠܗܘܬܐ [yaludē] „kojenci“ za ܕܘܠܗܘܬܐ [yaldtē] „matky“. Je vylúčené, aby z obsahového hľadiska boli súčasťou výpovede autora 'onithā „matky Adama“. Jedná sa o zámenu ܕܘܠܗܘܬܐ za ܕܘܠܗܘܬܐ, kde vypadáva a je nahradené sufixom ܘܬܐ. pozri FOLKMAN, I., „Ausgewählte nestorianische Kirchenlieder“, PhD. diss., Universität in Erlangen, 1896, s. 39, Sýr. text. 7.

¹² MACLEAN, *East Syrian Daily Offices*, s. 253 a 251; BADGER, *Nestorians and their rituals*, s. 99–100.

¹³ SELB, *Orientalisches Kirchenrecht*, s. 160.

¹⁴ Synoda Sabarjésus I. v roku 596 sa zmeňuje: „niekedy sa hovorí, že hriech je miesto v prirodzenosti, pričom niektorí hovoria, že Adamova prirodzenosť bola pôvodne nesmrteľná“. Tieto teologické pozície sú dogmatické názory, s ktorými sa Cirkev Východu dostala do kontaktu. CHABOT, J. B., *Synodicon Orientale*, Paris: Imprimerie Nationale, 1902, s. 456–457. Dominikán Tomáš Akvinský v 13. stor. tvrdí, že nie „peccatum personale“, ale „peccatum originale“ sa prenáša na Adamových potomkov. DAL SASSO – COGGI, *Compendio della Somma Teologica*, s. 159, II Q 81.

¹⁵ Augustín využíva vo svojom koncepte o hriechu vedľa Ž 51,7 aj verš z R 5,12. Zároveň Luther považuje Ž 51,7 za nosný v učení o dedičnom hriechu. BATKA, L., „Peccatum radikale“, in *Teologická reflexe* 1 (2005), s. 33.

¹⁶ BADGER, *Nestorians and their rituals*, s. 95–96.

len ku nákazlivej chorobe, ale aj ku jedu, od ktorého človek môže byť zachránený a vyliečený sviatosťou ako medikamentom, ktorý ‘onithā o Jánovi Krstiteľovi nazýva **ܣܘܪܗܐܝܐ** [šeqiā ḥayā] „živý nápoj“.¹⁷ Lútosť v ‘onithā o odpadnutom diakonovi by bolo možné rozdeliť podľa opisu deštruktívnych následkov odpadnutia od viery na dve hlavné časti – lútosť v cirkevnom spoločenstve a lútosť v sociálnej spoločnosti, v ktorých sa odhaľuje povaha hriechu, pokánia a údel diakona.

Konzekvencie konverzie

‘Onithā o odpadnutom diakonovi nazýva stratu kresťanskej viery **ܚܘܬܝܬܐ** [hṭitā] „hriech“ a **ܣܘܟܠܘܬܐ** [suklūtā] „prestúpenie“.¹⁸ Ak by chcel autor vytvoriť určitú symboliku biblického obrazu na základe použitia rovnakého pojmu, potom **ܣܘܟܠܘܬܐ** [suklūtā] sa v R 5,16–18 vzťahuje na prvotný hriech človeka, pre ktorý prišlo do sveta **ܚܘܬܝܬܐ** [hṭitā] „odsúdenie“ celého ľudstva. Hriech je ľudskou nerozumnosťou, zlým osobným rozhodnutím, ktorým človek prestupuje zákon Boží. Prvotný pád a chybný krok človeka v raji, **ܣܘܟܠܘܬܐ** [suklūtā] prvotné „prestúpenie“ zákona, je skutkom bláznovstva, no charakter pochabosti Adamovho hriechu sa odlišuje od **ܣܘܟܠܘܬܐ** [šātyūtā] „nezmyselnosti, bláznovstva, alebo pomätenosti“ križa v 1Kor 1,18. Keďže R 5,12nn je analógiou Adama a Krista, pre liturgické použitie je vysoko pravdepodobné, že strata viery je vďaka slovu **ܣܘܟܠܘܬܐ** [suklūtā] „prestúpenie“ a celkovému charakteru ‘onithā prirovnávaná ku prvotnému hriechu Adama.¹⁹ Na inom mieste autor vyjadruje veľkosť **ܣܘܟܠܘܬܐ** [suklūtā] „prestúpenia“ a nezmerateľnosti **ܚܘܬܝܬܐ** [hṭitā] „hriechu“. Za týmto nasleduje Adamovo odhodenie jedného Božieho prikázania, ku ktorému autor v snahe

¹⁷ BADGER, *Nestorians and their rituals*, s. 94; HILGENFELD, H., *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda von Arbel*, Leipzig: Harrassowitz, 1904, s. 66, Strofa 1., Sýr. text **ܣܘܪܗܐܝܐ**.

¹⁸ Hilgenfeld preložil **ܣܘܟܠܘܬܐ** [suklūtā] ako „zločin“. HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda*, s. 60, Strofa 2., Sýr. text **ܥܘܕܐ** Smith prekladá **ܣܘܟܠܘܬܐ** [suklūtā] ako „bláznovstvo, prestúpenie, trestuhodný skutok“. SMITH, *A Compendious Syriac Dictionary*, s. 377, 131.

¹⁹ Pojem **ܣܘܟܠܘܬܐ** [suklūtā] „prestúpenie“ sa v Pěšittā používa ešte v súvislosti s výkladom modlitby Pánovej (Mt 6,14–15), v podobenstve o nemilosrdnom sluhovi (Mt 18,35), v príbehu o uschnutom figovníku (Mk 11,25–26), v súvisi s uväznením Pavla (Sk 16,35) s vyznávaním (Sk 19,18 a Jk 5,16), keď bol Pavol pred Felixom (Sk 24,20), Pavol pred Festom (Sk 25,5 a 11), Pavol pred Agripom (Sk 25,27), v apoštolových obavách o Korintských (2Kor 12,13), pri problematike znášania pokleskov bratov (Gal 6,1), v súvisi s vnútorným obživením v Kristovi (Ef 2,1), vo vzťahu pána ku svojmu otrokovi (Ef 6,9), s obeťou veľkňaza (Žid 9,7) a poddanosťou (1Pt 2,20). Príčina výberu Listu Rímskym tkvie aj v analógii dôsledkov dopadu prvotného hriechu a odpadnutia od viery. K použitiu **ܣܘܟܠܘܬܐ** [suklūtā] pozri THE WAY INTERNATIONAL RESEARCH TEAM, *The Concordance to the Peshitta Version*, New Knoxville: American Christian Press, 1985, s. 244–245.

poučiť hriešnika o závažnosti jeho osobného hriechu prirovnáva odhodenie všetkých prikázaní zákona. Všetky ťažké previnenia ľudí pred potopou považuje autor za ľahšie ako hriech, ktorého sa človek dopúšťa v súčasnosti.²⁰ Chápanie prvotného hriechu a koncept inklinácie k hriechu vo východosýrskej teológii nemôžu byť interpretované teologickou terminológiou západných cirkví a stotožňované s dedičným hriechom.²¹

Básnik a postava hriešnika nie je jedna a tá istá osoba, aj keď autor píše v 1. os. sg. Liturgickou úlohou reči symbolov nie je spomínať na skazenosť básnika, ale vďaka jeho poetickému nadaniu sa môže kajúcnik stotožniť s autorovým opisom hriešnosti a obrazom duchovnej krízy. Jedná sa o model pokánia, v ktorom sa odzrkadľuje východosýrska spiritualita a zaznieva cirkevno-právne odsúdenie konverzie. Liturgia podporuje zásadné články cirkevného práva, ktoré pomáhajú zachovávať náboženskú identitu.

Hodnotenie fenoménu odpadnutia od viery a s ním súvisiaca osoba diakona nesie jednoznačný charakter ܟܘܠܘܫ [hūyābā] „odsúdenia“ zo strany náboženských a sociálnych kruhov. Odsúdenie dopadá podľa R 5,18 kvôli prestúpeniu jednej osoby na všetkých. Keďže nie je pravidlom, že by v Pěšittā jeden sýrsky výraz zodpovedal jednému konkrétnemu gréckemu pojmu, o to viac sa zdá byť presvedčivé spojenie obrazu straty viery v ‘onithā s analógiou Adama a Krista.²² Na základe biblickej analógie je prirovnávaný prvotný hriech ku hriechu konverzie, pričom liturgický význam spočíva vo výzve k pokániu, pretože ako hriech v raji, tak i hriech konverzie spôsobuje zásadnú zmenu v živote potomkov Adama a diakona Abraháma.²³

Symbolika je v sýrskej poézii mimoriadne zaužívaná, pričom je dôležité podotknúť pri interpretácii Knihy ruže, že používaný symbol sa nemusí vzťa-

²⁰ Folkmann prekladá ܟܘܠܘܫ [saklūtā] ako „bláznovstvo“ a ܟܘܠܘܫ [hītītā] ako „chybu“. Okrem toho sa v ‘onithā na tomto mieste nachádza sloveso ܫܘܫܘܫ [shap], ktoré znamená „naraziť, hodiť, odtrhnúť, vyvrátiť“. Folkmann toto sloveso prekladá ako „prestúpiť“. FOLKMANN, *Ausgewählte nestorianische Kirchenlieder*, s. 35–36, Sýr. text. 1, SMITH, *A Compendious Syriac Dictionary*, s. 372.

²¹ Teule zdôrazňuje, že latinská teológia nemala vplyv na východosýrskych kresťanov. TEULE, „The Syriac Renaissance“, s. 22.

²² ܟܘܠܘܫ [šāṭyūtā] „nezmyselnosť, bláznovstvo, alebo pomätenosť“ v 1Kor 1,18 je prekladom gréckeho μωρία. Iná situácia nastáva pri preklade slova ܟܘܠܘܫ [saklūtā] „prestúpenie“, pretože v R 5,18 nahrádza v Pěšittā grécke slovo παράπτωμα. V R 5,20 je ale grécke παράπτωμα nahradené slovom ܟܘܠܘܫ [hītītā] „hriech“. V R 11,12 je sýrsky preklad toho istého gréckeho slova ܟܘܠܘܫ [tuqaltā] „prekážka, trestuhodný čin, škandál“. K prekladu sýrskych pojmov pozri SMITH, *A Compendious Syriac Dictionary*, s. 573, 608.

²³ HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda*, s. 63, Strofa 23. Úspešná snaha o prežitie kresťanskej menšiny v nepriaznivom politickom prostredí islamu je typická plodením detí. SELB, *Orientalisches Kirchenrecht*, s. 141.

hovať vždy na jeden a ten istý obraz. Brock upozorňuje dokonca na to, že symbol nemá len jednu interpretáciu. Typus a symbol sú už v skorých sýrskych dielach chápané ako súčasť Bohom stvoreného sveta.²⁴ Keďže sa jedná o liturgický text, ktorého účelom nie je dogmatická diskusia a zafaženie veriacich abstraktnou terminológiou, ale snaha budovať ľudovú zbožnosť, nedá sa preto vylúčiť ani náboženská interpretácia v podobe prirovnania následkov prvotného hriechu s odpadnutím diakona od viery. Interpretácia sa opiera o rovnaké použitie pojmu ܥܠܘܬܐ [saklūtā] „prestúpenie“ a poukazuje na analógiu následkov hriechu Adama a diakona Abraháma, ktoré dopadajú na cirkevné spoločenstvo a sociálnu spoločnosť v podobe ܗܘܝܘܒܐ [hūyābā] „odsúdenie“. Je vysoko pravdepodobné, že táto symbolika bola prepojená s kázňou.²⁵

Lútosť v cirkevnom spoločenstve

Prvá časť obsahuje ľútosť cirkevného spoločenstva, ktorá je vyjadrená plačom sviatkov, liturgických kníh, cirkevných zvykov a sakrálneho priestoru. Odhliadnuc od primárneho teologického ťažiska tohto liturgického textu, by sekundárnu úlohu spĺňal mimoriadne symbolický opis ľútosti v snahe poukázať na primeranosť sýrskeho jazyka v poézii 13. stor.²⁶ Teologický zámer symbolického opisu ľútosti sa v liturgickom kontexte ‘onithā o odpadnutom diakonovi Abrahámovi skrýva v ľútosti nad hriechom a v obrátení sa k Bohu. Spôsob spracovania témy má pedagogický charakter, ktorého konkrétnym účelom v ‘onithā o odpadnutom diakonovi je v značnej miere potreba zachovania východosýrskej identity. Výzva k ľútosti sa dotýka preto všetkých veriacich, pretože ako vstúpilo skrze jedného ܗܘܝܘܒܐ [hūyābā] „odsúdenie“ do sveta, rovnako prichádza aj do cirkevného spoločenstva. Odsúdenie sa tak stáva dôvodom k ľútosti celej cirkvi a je zároveň hlavnou príčinou nevyhnutnosti zúčastniť sa komúnie.²⁷ Hriech jednotlivca poškodzuje ostatných

²⁴ BROCK, S. P., *The Luminous Eye: The Spiritual World Vision of Saint Ephrem*, Kalimazoo: Cistercian Publikations, 1992, s. 39–40 a 135.

²⁵ Poézia zohráva podľa Brocka dôležitú úlohu pre náboženské kázanie. BROCK, S. P., *The Bible In The Syriac Tradition*, Piscataway: Gorgias Press, 2006, s. 81. ‘Onyathā Knihy ruže boli napísané za cieľom liturgického využitia. Niektoré sú spievané hneď po evanjeliu, iné sú recitované počas komúnie. BADGER, *Nestorians and their rituals*, s. 25.

²⁶ Východosýrski autori už od 10.–11. stor. nahradzovali sýrsky jazyk arabským. Využitie sýrskoho jazyka v poézii v 13. stor. sa preto môže chápať aj ako oživenie poetického umenia. YOUNANSARDAROU, H., „‘Abdīšō’ Bar Brīkā’s († 1318) Book of Paradise: A Literary Renaissance?“, in *The Syriac Renaissance*, Eastern Christian Studies 9, ed. Teule, H. et al., Leuven, Paris: Peeters Publishers, 2010, s. 202.

²⁷ Prvá časť ľútosti sa nachádza v strofách 10.–20. HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Gīwargis Warda*, s. 61–63.

veriacich, v čom vidieť symboliku cirkvi ako tela, ktoré je v tomto prípade reprezentované v podobe sviatkov, liturgických kníh a zvykov, ako aj sakrálneho priestoru.

Plač **ܐܪܙܗ ܫܒܝܗܘܘܬܗ ܘܐܝܩܝܪܗ** [arzē šabīhē wa-iqīrē] „nádherných a drahocenných sviatostí“ odzrkadľuje negatívny dopad hriechu jednotlivca na liturgický a duchovný život spoločenstva veriacich, pretože odpadnutý diakon nebude viac nápomocný pri liturgii, keďže je sám odlúčený od sviatostí.²⁸ Ak plače cirkevné spoločenstvo, je to z toho dôvodu, pretože ľútosť navracia odobraté „dvojité“ právo, ktoré hriešnik stratil v cirkvi a sociálnej spoločnosti. Súčasne je plač nad odpadnutím od viery obrazom jednoznačného dištancovania sa od osoby konvertitu, pretože sa odvracia od tých, ktorí sa chcú obrátiť srdcom k Bohu. Podľa ‘Ab(h)dišô‘ sa veriaci nemajú ani len modliť s tým, kto neprijal eucharistiu.²⁹ Neprijímanie sviatostí veriaci chápe ako ohrozenie vlastnej spásy, pretože podľa „Knihy osy“ je eucharistia predpokladom pre vstup do kráľovstva nebeského.³⁰ Závažnosť odpadnutia diakona od viery je badateľná v liturgickom význame diakona počas eucharistie, ktorý zdôrazňuje už synoda Mar Isaak v 15. kánone, podľa ktorého diakon pri neprítomnosti biskupa nemôže opustiť oltárny priestor.³¹

V raji pred pádom do hriechu človek nevidel svoju nahotu.³² Po páde prvého človeka sa človek cíti nahý (G 3,7), lebo ako je narušený život v raji, podobne odpadnutý diakon narušuje liturgický život cirkevného spoločenstva. Táto symbolika prichádza do úvahy práve pre skutočnosť, že vo východosýrskom ríte sa celkový sakrálny priestor stáva mikrokozmom.³³ V tomto prípade je v ‘onithā „rajská nahota“ diakona symbolicky vyjadrená jeho nezastúpenou liturgickou pozíciou.³⁴ Nezastúpená liturgická pozícia je cirkevno-právnym dôsledkom konverzie každého diakona. Každý hriešnik, ktorého postihne „excommunicatio maior“ je zbavený práv, nemôže vstúpiť

²⁸ HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda*, s. 62, Strofa 15., 17., Sýr. text **ܐܪܙܗ ܫܒܝܗܘܘܬܗ ܘܐܝܩܝܪܗ** SMITH, *A Compendious Syriac Dictionary*, s. 555–556, 28 a 196.

²⁹ DE VRIES, W., *Sakramenttheologie bei den Nestorianern*, Roma: Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, 1947, s. 245, Ľútosť je nevyhnutnou súčasťou v procese ospravedlnenia a základným predpokladom k prijatiu **ܩܘܪܒܢܐ ܩܕܕܝܫܐ** [qurbānā qaddīšā] „svätej obete“.

³⁰ BUDGE E. A. W. trans., *The Book of the Bee of Solomon of Basra*, Piscataway: Gorgias Press, 2006, s. 93.

³¹ CHABOT, *Synodicon Orientale*, s. 268–269.

³² BUDGE, *The Book of the Bee*, s. 22.

³³ LOOSLEY, E., *The Architecture and Liturgy of the Bema in Fourth- to Sixth-Century Syrian Churches*, Kaslik, Liban: Parole de l’Orient, 2003, s. 114 a 128.

³⁴ HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda*, s. 61, Strofa 6.

do kostola, prijať sviatosti a akýkoľvek kontakt s potrestaným má byť prerušený. Potrestaný diakon stráca status klerika a stáva sa opäť laikom.³⁵

Lútosť v sociálnej spoločnosti

Druhá časť pozostáva z opisu zmeny sociálnych vzťahov medzi odpadnutým diakonom a spoločnosťou, ktorá je definovaná lútosťou rodiny diakona, susedov, ľudí z jeho kostola a dediny Meškaleg, ktoré leží neďaleko mesta Arbela v oblasti Adiabene.³⁶ Sociálna odlúčenosť, odvrhnutie a prerušenie doterajšieho rodinného života s hriešnikom, nie je vo svojom historickom kontexte radikálnym a bezohľadným správaním sa cirkevnej obce. Emigrácia alebo konverzie kresťanov boli zapríčinené najmä novými kultúrnymi podmienkami v politicky nestabilnom regióne.³⁷ Destabilizujúcim faktorom nebolo len vonkajšie ohrozenie Mongolmi, ale aj boje medzi sunitmi a šitmi, a celkové vnútorné napätie v spoločnosti.³⁸ Nestabilnosť a napätie politickej situácie sú zapríčinené vpádom Mongolov, ktoré spôsobili náhlu a zásadnú zmenu spoločenských vzťahov s Abbásovským kalifátom v Mezopotámii, ktorý sa neodkladne približoval svojmu zániku.³⁹ Zároveň je nevyhnutné poukázať na fakt, že strach a obava z oklieštenia náboženského života vzniká aj napriek tomu, že Mongoli si nenárokovali pri svojich vojenských výpadoch na rozšírenie a vládu ich náboženstva, pretože ich zámerom bolo nadobudnutie svetovej ríše pod jedným pozemským vládcom.⁴⁰

‘Onithā o odpadnutom diakonovi opisuje najprv lútosť liturgického života a potom sociálnej spoločnosti, čoho dôvod môže tkvieť v tom, že správy o meste a cirkvi v 13. stor. zmieňujú spoločné utrpenie, ako tvrdí Vine.⁴¹ Príčinou, prečo je liturgický život a cirkevné spoločenstvo prvoradé, je práve

³⁵ SELB, *Orientalisches Kirchenrecht*, s. 160–161 a 143.

³⁶ Druhá časť lútosť sa nachádza v strofách 21.–25. HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda*, s. 63–64.

³⁷ GRIFFITH, S. H., *The Church in the Shadow of the Mosque*, Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2010, s. 20.

³⁸ GILLI-ELEWY, H., *Bagdad nach dem Sturz des Kalifats*, Die Geschichte einer Provinz unter ilbânischer Herrschaft (656–735/1258–1335), Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 2000, s. 22.

³⁹ TAMCKE, M., „Islam in the Corpus of the East-Syrian Poet Giwargis Warda“, in *Eastern Christianity, Judaism and Islam between the Death of Muhammad and Tamerlane (632–1405)*, Bratislava: Institute of Oriental Studies, Slovak Academy of Sciences, 2011, s. 186.

⁴⁰ GILLI-ELEWY, *Bagdad nach dem Sturz des Kalifats*, s. 14.

⁴¹ VINE, A. R., *The Nestorian Churches: a Concise History of Nestorian Christianity in Asia from the Persian Schism to the Modern Assyrians*, London: Independent Press, 1937, s. 144.

náboženstvo, ktoré vytvára a ohraničuje sociálnu identitu, pretože odpadnutý diakon ako „syn kríža“ sa stal jeho odporcom.⁴²

Ostrý protiklad dobrého a zlého, svetla a tmy, kresťanstva a islamu, v tejto 'onithā je možné vysvetliť práve na pozadí obrazu prvotného človeka, pretože Adam a Eva boli podľa Knihy osa pôvodne oblečení v ܠܘܚܐ [nuhrā] „svetle“, ktoré je súčasne „leskom a cťou“, predtým, než uvideli svoju ܠܘܠܐܝܘܬܐ [‘arṭellāyūtā] „nahotu“, ktorá by sa dala vykladať podľa významu tohto slova ako „extrémna duchovná chudoba“.⁴³ Analógiu následkov hriechu Adama a diakona Abraháma podporuje preto ďalší fakt, podľa ktorého odpadnutý diakon pôvodne vyšiel zo ܠܘܚܐ [nuhrā] „svetla“, z jeho „lesku a cti“, rovnako ako Adam, priamo do ܠܘܫܐ [ḥeškā] „temnoty“, ktorá symbolizuje nielen pobyt v duchovnom priestore s nedostatkom Božieho svetla a naznačuje priateľstvo so zlom, ale súčasne opisuje aj stav „hlúposti a otupenosti“ mysle toho, kto sa vzdá svojej viery.⁴⁴ Nezasťúpené liturgické miesto diakona je teda nahotou, extrémnou duchovnou chudobou pre cirkevné spoločenstvo. Otupenosť mysle a stav hlúposti sú konzekvenciou ܠܘܫܐ [ḥeškā] „temnoty“, ktorá sa vzťahuje na prvotný hriech Adama a na odpadnutie od viery diakona Abraháma. Otupenosť mysle a stav hlúposti významovo vystihujú aj pojem ܠܘܬܐ [saklūtā], ktorý totiž neznamená len „prestúpenie“ Božieho prikázania, ale aj „hlúposť“ v konaní.⁴⁵

Liturgia v 13. stor. slúžila k tomu, aby pomáhala zachovať náboženskú a kultúrnu identitu Cirkvi Východu pred ܠܘܫܐ [ḥeškā] „temnotou“.⁴⁶ Okrem viery bola sociálna identita východosýrskych kresťanov ovplyvnená aj moslimskou väčšinou, ako tvrdí Tamcke, preto 'onithā o odpadnutom diakonovi obraňuje tradíciu vlastnej cirkvi v zmysle zachovania viery na základe biblického fundamentu v rámci liturgického rítu.⁴⁷

Vzniká nový nepriaznivý vzťah v užších aj širších sociálnych kruhoch, v ktorých sa bývalý člen cirkvi stáva ܠܘܫܐܘܬܐ [b'eldbābā] „nepriateľ,

⁴² HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda*, s. 62, Strofa 14.

⁴³ BUDGE, *The Book of the Bee*, s. 19, Sýr. text ܠܘܬܐ SMITH, *A Compendious Syriac Dictionary*, s. 330 a 428.

⁴⁴ HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda*, s. 61, Strofa 8., Sýr. text ܠܘܬܐ Ku temnote pozri SMITH, *A Compendious Syriac Dictionary*, s. 162.

⁴⁵ THE WAY INTERNATIONAL RESEARCH TEAM, *The Concordance to the Peshitta Version*, s. 244.

⁴⁶ EMLEK, I., „Vielfalt und Einheit der ostsyrischen Liturgie“, in *Zu Geschichte, Theologie, Liturgie und Gegenwartslage der syrischen Kirchen*, Ausgewählte Vorträge des deutschen Syrologen-Symposiums vom 2.–4. Oktober 1998 in Hermannsburg, Studien zur Orientalischen Kirchengeschichte 9, ed. Tamcke, M. et al., Münster, Hamburg, London: LIT Verlag, 2000, s. 329.

⁴⁷ TAMCKE, „How Giwargis Warda Retells Biblical Text“, s. 259.

protivník“, nad čím sa radujú odporcovia cirkvi.⁴⁸ V tomto kontexte poézia „Knihy Khamís“ z 13. stor. zastáva myšlienku, že vďaka Kristu sú veriaci členmi domácnosti a vífazi nad nepriateľmi.⁴⁹ Odpadnutý diakon teda nie je viac členom domácnosti a stáva sa dokonca porazeným nepriateľom. Strata viery znamená okrem straty spásy súčasne stratu sociálnej identity. Pravdepodobne z tohto hľadiska hodnotí ‘onithā o odpadnutom diakonovi, na rozdiel od ‘onithā o katolikoi Cirkvi Východu, historické udalosti spájané s cirkvou negatívne. Na jednej strane v ‘onithā o katolikoi Cirkvi Východu stoja východosýrski patriarchovia, ktorí sú hodnotení v liturgii cirkvi z „nebeskej perspektívy“, ako tvrdí Tamcke, kde liturgická úloha spĺňa svoj účel v pozitívnom znovusprítomnení si významu patriarchov v dejinách za spoločného velebenia nebeskej a pozemskej cirkvi.⁵⁰ Na druhej strane v ‘onithā o odpadnutom diakonovi to nie je diakonát ako nižšie kňazské svätenie, ktoré by nebolo uchránené od kritického pohľadu, ale diakon ako jednotlivec odmietajúci vieru. Aj pre tento dôvod je diakonovi pravdepodobne priradené konkrétne meno Abrahám, aby sa autor vyhol vytvoreniu celkového negatívneho obrazu diakonátu.⁵¹ Prichádza do úvahy zámer stelesniť negatívnu skúsenosť Cirkvi Východu s konverziou v osobe diakona Abraháma, ktorého historickosť by mohla byť spochybnená práve kvôli snahe vytvoriť dôkladný a precízny model pokánia využívaný liturgiou. Reálny základ udalosti sa však nedá úplne poprieť, pretože domovom diakona je dedina Meškaleg.⁵² Autor využíva historický fenomén podobne ako v prí-

⁴⁸ HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda*, s. 60, 63, Strofa 4., 21., Sýr. text .

⁴⁹ BADGER, *Nestorians and their rituals*, s. 111.

⁵⁰ Podľa Tamcke ‘onithā o katolikoi Cirkvi Východu ponúka pozitívne zhodnotenie vlastnej tradície. TAMCKE, „Bemerkungen zu Giwargis Wardas ‘Onita über die Katholiker des Ostens“, s. 214–215.

⁵¹ Sporným zostáva výber mena Abrahám pre diakona, mena jedného z patriarchov. Napriek tomu, že sa ‘onithā o hlade, mori a suchu zmieňuje o Izákovi a Jákobovi, meno Abrahám nezaznieva, namiesto toho autor hovorí o [bar uriē] „synovi Úru“. Hilgenfeld nesprávne prekladá toto slovné spojenie ako „potomok z Úru“. HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda*, s. 30, Strofa 9., 11., 13., Sýr. text . V ‘onithā o Jánovi Kristiteľovi nie sú mená patriarchov vôbec vyslovené, autor ich označuje skrátka ako [tlātā abāhātā] „traja otcovia“. HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda*, s. 68, Strofa 16., Sýr. text . Je však zaujímavé, že v ‘onithā o Márii autor porovnáva osobu Ježiša a Abraháma, ktorého považuje za jeho predchodcu. Teologický zámer vo vyhýbaní sa používaniu mena patriarchu Abraháma, jeho negatívne využitie v prípade odpadnutého diakona, ale aj Abrahám ako predchodca Ježiša Krista, by s najväčšou pravdepodobnosťou mohol odrážať vzťah k judaizmu. BADGER, *Nestorians and their rituals*, s. 56.

⁵² HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda*, s. 60, 64, Strofa 25.

behu o Jonášovi, aby priviedol veriacich k pokániu.⁵³ Odpadnutý diakon nie je len nepriateľom pre etnickú skupinu, ale aj závažným duchovným nebezpečenstvom pre cirkev, pretože ܐܕܒܒܐ [b'eldbābā] je označením aj pre Satana (Mt 13,39).

Na jednej strane prítomný život vo „svete pokánia“ pôsobí ako svet plný nádeje, no na druhej strane na pozadí prvotného hriechu je to život v „zlorečenom svete“, ako tvrdí 'Ab(h)dišō'.⁵⁴ Sociálne odlúčenie od cirkevného spoločenstva platí pre tých, ktorí odpadli od viery a stoja mimo cirkvi. Osobný styk s nimi obmedzuje 11. kánon synody Mar Abba v takej miere, aby sa veriaci s heretikom nemodlili ani mimo kostola.⁵⁵ Nie len diakon, ktorý sa stal ܐܕܒܒܐ [b'eldbābā] „nepriateľom a protivníkom“, ale aj zlorečený svet, alebo „materiálny svet“ ako ho nazýva Kniha osa, potrebujú pokánie.⁵⁶

Záverčné poznámky

Argument, ktorý podporuje myšlienku analógie prvotného hriechu Adama a Abrahámovho odpadnutia od viery sa neohraničuje len na využitie rovnakého pojmu ܣܟܠܘܬܐ [saklūtā] „prestúpenie“ v 'onithā a v R 5,16–18, ale zahŕňa aj vychádzanie Adama a diakona Abraháma z ܢܘܪܐ [nuhrā] „svetla“, ktorých nahota je predstavená ako „extrémna duchovná chudoba“ v raji a v liturgickom priestore. Táto analógia môže byť využitá praktickým spôsobom počas homílie. 'Onithā o odpadnutom diakonovi poukazuje na deštruktívne konzekvencie konverzie na cirkevné spoločenstvo a sociálnu spoločnosť. Dotýka sa emóciou tých, ktorí by uvažovali o konverzii, pretože konvertita sa stáva nepriateľom aj pre svojho otca, bratov a svoje dcéry. Nepriekladné konanie privádza ľudí ku zamysleniu sa nad zmyslom vytrvať a ustáť prenasledovanie. Jeho skutok znižuje cenu martýrstva a nabáda ku konverzii, preto je výstraha príležitosťou k pokániu všetkých, za čím treba hľadať nielen pedagogický zámer autora, ale aj celej Cirkvi Východu.

Konvertita sa stáva nepriateľom Krista, duchovne ohrozuje cirkev, ktorá bojuje za zachovanie vlastnej identity, zachovanie bohatej kresťanskej kultúry a náboženskej tradície, pretože na kresťanov sa nazeralo ako na „druho-

⁵³ V príbehu o Jonášovi je dokonca aplikovaný pád Bagdadu (1258) analogicky na pád Ninive. Historická udalosť 13. stor. sa spája s biblickými dejinami, čím autor vysvetľuje skúsenosť vlastnej cirkvi. ТАМСКЕ, „How Giwargis Warda Retells Biblical Text“, s. 267.

⁵⁴ ASSEMANI, J. A., trans., „Liber Margaritae“, in *Collectio Scriptorum Veterum*, Tomus X., Romae: Typis Collegii Urbani, 1838, s. 347.

⁵⁵ CHABOT, *Synodicon Orientale*, s. 557.

⁵⁶ BUDGE, *The Book of the Bee*, s. 8.

triednych“ obyvateľov krajiny.⁵⁷ Liturgická rozpomienka na fenomén konverzie otvára oči každému hriešnikovi, ktorý je charakterizovaný ako ܕܡܟܐ [damkā] „spáč“. Slúži ako model pokánia všetkým tým, ktorí spia a žijú v ܗܝܫܟܐ [ħeškā] „temnote“. ⁵⁸ Cirkev Východu sa pomocou Knihy ruže snaží vychovávať veriacich v oblasti niektorých potrebných cirkevno-právnych nariadení týkajúcich sa konverzie, čím bezpochyby posilňuje svoju autoritu a identitu.⁵⁹

⁵⁷ GRIFFITH, *The Church in the Shadow of the Mosque*, s. 16.

⁵⁸ HILGENFELD, *Ausgewählte Gesänge des Giwargis Warda*, s. 60, Strofa 2., Sýr. text ܕܡܟܐ ܕܡܟܐ [damkā] „spáč“ by mohlo byť ľahko zameniteľné za ܕܡܟܐ ܕܡܟܐ [damakā] „leňocha“, pretože rozdiel je badateľný len vo vokalizácii. SMITH, *A Compendious Syriac Dictionary*, s. 94.

⁵⁹ SELB, *Orientalisches Kirchenrecht*, s. 44.